

РОЛЬ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В РОЗВИТКУ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Розглянуто питання розвитку фермерських господарств через систему сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Досліджено її переваги як ефективної форми організації сільськогосподарського виробництва. Визначено етапи розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні.

Постановка проблеми

Важливим напрямом розбудови аграрного сектора економіки є розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Кооперація сільськогосподарських товаровиробників дістала широке практичне застосування в економічно розвинутих країнах, оскільки використовується для подолання труднощів та обмежених можливостей дрібних форм господарювання на селі, зокрема, і для фермерських господарств. У сфері інфраструктури аграрного бізнесу найпоширенішою формою є обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи, які мають важливе значення для розвитку фермерських господарств щодо вирішення їх виробничо-збутових проблем. Кооператив дає змогу фермерові, розвиваючи власну справу, використовувати переваги великого товарного виробництва. За рахунок таких переваг фермери-члени кооперативу – можуть організовано закуповувати мінеральні добрива, паливо, сільськогосподарську техніку за оптовими цінами, а також мають постійно діючі канали збуту продукції.

Аналіз останніх досліджень

Діяльність фермерських господарств стала предметом вивчення для багатьох вчених. Різні аспекти проблем їх функціонування та розвитку в Україні досліджувалися у працях відомих вчених-економістів В. Амбросова, В. Андрійчука, І. Баланюка, П. Гайдуцького, М. Гладія, В. Зіновчука, І. Коновалова, В. Липчука, М. Маліка, В. Месель-Веселяка, М. Молоцького, О. Онищенка, П. Саблука, М. Федорова, В. Юрчишина та інших. Однак, питанням розвитку фермерських господарств через систему

сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в економічній літературі приділялося недостатньо уваги.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як важливого чинника для розвитку фермерських господарств в Україні.

Об'єкти та методика дослідження

Об'єктом дослідження є процес становлення та роль сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в розвитку фермерського виробництва. Дослідження проводилися із застосуванням таких методів економічних досліджень: системного підходу – при вивченні проблем становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах сучасної ринкової економічної системи, а також методів аналізу, синтезу та абстрактно-логічного методу.

Результати досліджень

Відповідно до Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив – це кооператив, створений за участю сільськогосподарських товаровиробників для надання послуг переважно членам кооперативу та іншим особам з метою провадження їх сільськогосподарської діяльності [5]. Його метою є самозабезпечення та самообслуговування агробізнесу членів сільськогосподарських товаровиробників необхідними послугами, а не одержання прибутку від наданих послуг.

Про переваги сільськогосподарської кооперації зазначав відомий економіст А.В. Чаянов, який писав, що вона є досконалою формою організації селянського господарства, яке дозволяє дрібному товаровиробникові, не руйнуючи своєї індивідуальності, виділити із свого плану ті його елементи, в яких високотоварна форма виробництва має безперечні переваги над дрібною [10].

Метою кооперації є підвищення ефективності роботи кожного окремо взятого фермерського господарства. Саме тому ця форма господарювання така популярна в економічно розвинених державах. Наприклад, у країнах Скандинавії через кооперативи реалізується 80 % товарної сільськогосподарської продукції, в Нідерландах – 65 %, у Німеччині, Іспанії, Франції – 50–52 %. У США на засадах кооперації переробляється 82 % молока, постачається 80 % електроенергії, 26 % – матеріальних ресурсів для фермерів, виробляється 51 % цукру, виділяється 33 % кредитів. Однак в Україні роль кооперативів, які беруть участь у збуті сільськогосподарської продукції незначна, а переважне місце в цій сфері віддається посередникам, їм же належить і основна частина прибутку [9].

За інформацією Держкомстату, кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, в розрізі областей України станом на 1 липня 2011 р., становила 565, що на 116 кооперативів більше, ніж на 1 липня 2010 р. Таким чином, відбулося суттєве збільшення кооперативних об'єднань сільськогосподарських виробників на 25,84 %.

Таблиця 1. Динаміка кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні, од.

Регіон	На 1 січня 2010 року	На 1 липня 2010 року	На 1 січня 2011 року	На 1 липня 2011 року	Зміна показника 2011 р. до 2010 р. станом на 1 липня, %
1	2	3	4	5	6
Автономна Республіка Крим	45	46	46	52	113,04
Вінницька	76	36	36	70	194,44
Волинська	27	30	30	32	106,67
Дніпропетровська	23	22	22	30	136,36
Донецька	5	1	1	-	-
Житомирська	97	49	40	51	104,08
Закарпатська	12	8	8	9	112,50
Запорізька	14	9	8	9	100,00
Івано-Франківська	30	12	12	32	266,67
Київська	19	3	5	11	366,67
Кіровоградська	19	13	13	12	92,31
Луганська	16	23	23	24	104,35
Львівська	35	5	5	6	120,00
Миколаївська	8	4	4	7	175,00
Одеська	41	32	32	34	106,25
Полтавська	16	14	14	15	107,14
Рівненська	12	27	27	36	133,33
Сумська	40	33	33	32	96,97
Тернопільська	5	7	7	7	100,00
Харківська	14	8	8	9	112,50
Херсонська	36	13	8	24	184,62
Хмельницька	12	12	12	12	100,00
Черкаська	20	25	25	34	136,00
Чернівецька	11	2	1	6	300,00
Чернігівська	12	13	13	11	84,62
Всього	645	449	442	565	125,84

Джерело: розраховано за даними [7].

Як свідчать дані таблиці 1, найбільша кількість обслуговуючих кооперативів діє у Вінницькій області, де на кінець 2011 р. було зосереджено близько 12,4 % сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів України. Житомирська область посідає друге місце. Тут у 2011 р. налічувалося 51 сільськогосподарський обслуговуючий кооператив (9 %), що вдвічі менше у порівнянні з 2010 р.

На практиці є багато прикладів успішної діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК). Наприклад; СОК «Ратай» у Заліщицькому

районі Тернопільської обл., у складі якого 250 фермерських і особистих селянських господарств, СОК «Західний» Рівненської області, який нараховує 30 його членів [8]. Дані кооперативи досить успішно стоять на ринку сільськогосподарської продукції і забезпечують збереження постійних ринків збуту для членів кооперації.

Однак на сучасному етапі в розвитку обслуговуючої кооперації фермерських господарств існують певні перешкоди, основними з яких є:

- нерозуміння сутності кооперації;
- невідлагодженість механізму взаємодії учасників кооперації;
- відсутність мотивованості фермерських господарств для роботи в єдиній маркетинговій мережі руху продукції та інші причини.

Створення та діяльність сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні відбувається нерівномірно, що пов'язано зі слабким рівнем державної підтримки малих форм господарювання в АПК і сільськогосподарських кооперативів, психологічною неготовністю фермерів до кооперування та недостатнім рівнем знань сільського населення щодо переваг кооперації. Загалом, в розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні можна виділити окремі етапи (табл. 2).

Таблиця 2. Етапи становлення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів

Етап	Характеристика етапу
I етап – 1993–1997 рр.	Засновано перший сільськогосподарський кооператив. Недосконалість законодавчо-нормативної бази щодо розвитку та державної підтримки кооперації.
II етап – 1998–2008 рр.	Прийняття Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» (1998 р.), створення нормативно-правових умов для розвитку кооперації. Реформування колективних сільськогосподарських підприємств у 2000 р., відповідно до Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 03.12.1999 р. Розвиток значної кількості фермерських господарств, виробничих кооперативів що стало підґрунтям для утворення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів
III етап – 2009 р. – донині	Помірні темпи розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Прийняття у 2009 р. «Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року», що стало серйозним поштовхом для даного етапу їх розвитку. Було виділено з державного бюджету 90 млн грн на підтримку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Зменшення у 2010 р. кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у зв'язку з відсутністю реалізації програми та державної підтримки.

Джерело: узагальнено автором [8].

Варто відмітити, значною мірою на розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації вплинуло затвердження у 2009 р. «Державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до 2015 року» [6]. Однак, за даними державного бюджету, протягом останніх років фінансування даної програми відбувається нерівномірно. Так, у 2009 р. державою було виділено 50 млн грн [1], що дало значний поштовх до зростання кількості сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (табл.1). У 2010 р. коштів на фінансування державної цільової програми розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів не було виділено [2]. У 2011 р. на розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів було виділено всього 3 млн грн [3], а у 2012 фінансування за даним напрямком відсутнє [4].

Для порівняння, у економічно розвинених країнах упродовж перших 3–5 років діяльності кооперативу фінансування оплати праці його фахівців здійснюється з держбюджету. Наприклад, у Литві держава надає кооперативам 25 % коштів, необхідних для закупівлі техніки, оплачує також складування продукції, консультативне забезпечення. У країнах з розвинутою системою сільськогосподарської кооперації застосовують дещо інші підходи, які базуються на інтенсивному відборі та підготовці кооперативних кадрів [9]. У більшості країн світу «кооперативна цілина» піднімалася з допомогою сільськогосподарського дорадництва, проте в Україні ця справа вкрай занедбана. Держава не виділяє коштів на її підтримку і розвиток. А тому ще однією причиною, що стримує розвиток кооперативного руху, є недостатність відповідної кваліфікаційної підготовки фермерів та їх психологічна неготовність.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Сільськогосподарська кооперація є основою для подальшого розвитку фермерських господарств, відіграє виняткову роль у зміцненні їх економічного потенціалу та конкурентоздатності і створенні сприятливих умов для вирощування та збуту сільськогосподарської продукції. Основними причинами, що стримують розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, є недооцінка у процесі економічних реформ кооперативних форм господарської діяльності, психологічна неготовність селян до кооперування та недостатній рівень знань щодо переваг кооперації, слабкий рівень державної підтримки малих форм господарювання в АПК і сільськогосподарських кооперативів.

Перспективним напрямом подальших досліджень є дослідження особливостей організації бухгалтерського обліку фермерських господарств, що виникають при їх участі в кооперуванні.

Література

1. Про Державний бюджет України на 2009 рік: закон України від 26.12.2008 № 835-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
 2. Про Державний бюджет України на 2010 рік: закон України від 27.04.2010 року № 2154-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua
 3. Про Державний бюджет України на 2011 рік: закон України від 23.12.2010 року № 2857-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua
 4. Про Державний бюджет України на 2012 рік: закон України від 22.12.2011, № 4282-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: search.ligazakon.ua
 5. Про сільськогосподарську кооперацію: закон України від 18.12.2011, № 469/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // zakon.rada.gov.ua
 6. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація // Фермер України. – 2009. – №№ 3–4. – С. 10.
 7. Стан кооперації в Україні // Фермер України. – 2011. – № 22. – С. 3.
 8. Томич І. Розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів – магістральний шлях для АПК України / І. Томич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agroconf.org>
 9. Фурман В. Кооператив у кінці тунелю: село врятує прадавня традиція працювати гуртом / В. Фурман [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.silskivisti.kiev.ua>
 10. Чаянов А.В. Основные идеи и формы организации крестьянской кооперации / Чаянов А.В. – М.: 1927. – 343 с.
-
-